

اقدامات جاری در برنامه درسی تربیت بدنی مدارس استثنایی (ارائه یک الگو با رویکرد نظریه داده بنیاد)

سارا جلالی بارزازی^۱، حسین مؤمنی مهمونی^{۲*}، حسین سلطانی^۳، تورج فلاح مهنه^۴

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۷/۱۲

تاریخ تصویب: ۱۴۰۳/۰۹/۰۸

ص ص: ۴۰-۱۱

چکیده

تربیت بدنی و فعالیت‌های ورزشی از جمله مهم‌ترین برنامه‌های درسی در مدارس است این مهم در مدارس استثنایی با توجه به نقش مهم این برنامه درسی در اصلاح ساختار حرکتی دانش‌آموزان از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. هدف پژوهش حاضر بررسی وضع موجود برنامه درسی تربیت‌بدنی در مراکز استثنایی است. این پژوهش با رویکرد کیفی و با روش داده بنیاد انجام گرفت. جامعه‌ی آماری شامل کلیه کارگزاران دخیل در برنامه درسی تربیت بدنی مدارس استثنایی هستند که از طریق نمونه‌گیری هدفمند از نوع ملاک محور انتخاب شدند. داده‌ها از طریق مصاحبه‌ی نیمه‌ساختاریافته با ده نفر از معلمان مدارس استثنایی، سه نفر از مدیران مدارس استثنایی، هشت نفر از دبیران تربیت‌بدنی مدارس استثنایی شهر تربت حیدریه جمع‌آوری شد. به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش کدگذاری باز، محوری و گزینشی استفاده شد. برای تأمین روایی و پایایی از معیارهای لینکن و کوبا استفاده شد. نتایج پژوهش نشان‌دهنده‌ی بیست و یک مفهوم محوری و نه مقوله منتخب است که در قالب مدل پارادیمی شامل نگاه غیرتخصصی به برنامه‌درسی تربیت بدنی به عنوان مقوله‌ی محوری و شرایط علی

۱. دانشجوی دکتری برنامه‌ریزی درسی، گروه علوم تربیتی، واحد تربت حیدریه، دانشگاه آزاد اسلامی، تربت حیدریه

Sjlalybarzary@gmail.com

۲. دانشیار گروه علوم تربیتی، واحد تربت حیدریه، دانشگاه آزاد اسلامی، تربت حیدریه، ایران (نویسنده مسئول)

Momenimahmouei@yahoo.com

۳. استادیار گروه علوم تربیتی، واحد تربت حیدریه، دانشگاه آزاد اسلامی، تربت حیدریه، ایران
soltani.hn@yahoo.com

۴. استادیار گروه علوم تربیتی، واحد تربت حیدریه، دانشگاه آزاد اسلامی، تربت حیدریه، ایران
turaj_falah@gmail.com

(چالش‌های زیرساختی مدارس، چالش‌های دانشی و نگرشی معلمان و سطحی‌نگری درس تربیت‌بدنی)، عوامل زمینه‌ای (عوامل فرهنگی - اجتماعی، عوامل سازمانی و عوامل آموزشی)، شرایط مداخله‌ای تسهیل‌گر (شبکه‌سازی مدرسه با عوامل مرتبط، به‌کارگیری از مکانیسم تشویق و استفاده از نیازسنجی در ابعاد مختلف)، شرایط مداخله‌گر محدودکننده (چالش‌های فرهنگی و زمینه‌ای، چالش‌های سازمانی و چالش‌های رفتاری)، راهبردها (توجه به ارتباط‌گیری با فراگیران، اعتقاد درونی همراه با التزام عملی معلمان، به‌کارگیری روش‌های خلاق در تدریس تربیت‌بدنی و شبکه‌سازی و تعامل‌گرایی) و پیامدها مورد سازماندهی قرار گرفت.

واژه‌های کلیدی: تربیت بدنی، فراگیران دارای نیاز ویژه، برنامه‌درسی، مدارس استثنایی

Current Actions in the Physical Education Curriculum of Exceptional Schools: (Providing a model with the foundation's data theory approach)

Sara Jalali Barzari¹, Hossein Momeni Mahmoei^{2*}, Hossein Soltani³, Toraj Falah Mehneh⁴

Abstract

Physical education and sports activities are among the most important curricula in schools; this is especially important in exceptional schools due to the important role of this curriculum in improving the movement structure of students. The purpose of the current research is to investigate the current status of the physical education curriculum in exceptional centers. This research was conducted with a qualitative approach and a data-based method. The statistical population includes all agents involved in the physical education curriculum of exceptional schools, who were selected through purposeful criteria-based sampling. Data were collected through semi-structured interviews with ten teachers of exceptional schools, three principals of exceptional schools, and eight physical education teachers of exceptional schools in Torbat Heydarieh city. In order to analyze the data, open, axial and selective coding method was used. Lincoln and Cuban criteria were used to ensure validity and reliability. The results of the

-
1. PhD student in Curriculum Planning, Department of Educational Sciences, Torbat Heydarieh Branch, Islamic Azad University, Torbat Heydarieh, Iran

Sjlalybarzary@gmail.com

2. Associate Professor of Department of Educational Sciences, Torbat Heydarieh Branch, Islamic Azad University, Torbat Heydarieh, Iran

Corresponding Author*: Momenimahmoei@yahoo.com

3. Assistant Professor of Department of Educational Sciences, Torbat Heydarieh Branch, Islamic Azad University, Torbat Heydarieh, Iran

soltani.hn@yahoo.com

4. Assistant Professor of Department of Educational Sciences, Torbat Heydarieh Branch, Islamic Azad University, Torbat Heydarieh, Iran

turaj_falah@gmail.com

research show twenty-one core concepts and nine selected categories, which in the form of a paradigm model include a non-specialist view of physical education curriculum as a core category and causal conditions (infrastructural challenges of schools, knowledge and attitudes of teachers and superficiality of physical education lessons), contextual factors, facilitating intervention conditions, restrictive intervening conditions (cultural and contextual, organizational and behavioral challenges), strategies (communication with learners, inner belief along with practical commitment of teachers, use of creative methods in teaching physical education and networking and interaction) orientation) and consequences were organized.

Keywords: Physical education, learners with special needs, curriculum, exceptional schools

مقدمه

امروزه تربیت بدنی و علوم ورزشی در نظام آموزش و پرورش جهان، جایگاهی بس ارزشمند و پراهمیت یافته است (گیز و همکاران^۱، ۲۰۲۲؛ کاکاوند، ۱۳۹۴)، ازجمله دلایل این اهمیت، نقش تربیت بدنی در رشد شخصی دانش آموزان و تدارک فرصت هایی برای لذت بردن، یادگیری مهارت های حرکتی جدید و همکاری با دیگران است. از اهداف اصلی تربیت بدنی، فراهم کردن دانش، شایستگی و مهارت لازم برای فراگیران در انتخاب و شرکت در فعالیت های بدنی مرتبط با سلامت و اوقات فراغت است (قهرمانی شهرکی، قدیری و بهرام، ۱۳۹۸؛ جوان، بدری آذین، جعفری و اکبری، ۱۳۹۷). فعالیت بدنی به زبان ساده به هر نوع حرکت بدن به کمک عضلات و استخوان ها که با صرف انرژی همراه است اطلاق می گردد (مالم و همکاران^۲، ۲۰۱۹). تربیت بدنی بخش مهمی از تجربیات کودکان است که در آن نه تنها یاد می گیرند خود را از طریق حرکت ابراز کنند، بلکه از طریق فعالیت بدنی به دانش و درک اصول، تمرین ها و ارزش های بیان فیزیکی نیز می رسند (سدورک و همکاران^۳، ۲۰۲۱). تربیت بدنی به عنوان یکی از حوزه های اصلی یادگیری در نظام آموزشی اکثر کشورهای دنیا است و این مهم در نظام آموزشی کشور ما نیز به عنوان یکی از ساحت های تعلیم و تربیت در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش ایران با عنوان ساحت زیستی و بدنی، عنوان شده است (ملیجی، علی عسگری، آقایی و جوادی پور، ۱۳۹۷؛ سند تحول بنیادین، ۱۳۹۰). دلیل عمده، تأکید ورزی بر تربیت بدنی در نظام آموزشی را می توان در پایش وضعیت سلامت جسمانی و ذهنی دانش آموزان دانست (چن، روی و نتومنوس^۴، ۲۰۱۸).

تربیت بدنی در مدارس و به طور کلی، فعالیت بدنی منظم با پیامدهای مثبتی ازجمله بهبود آمادگی جسمانی و قدرت، افزایش اعتماد به نفس، کاهش احتمال بروز بیماری های قلبی-عروقی، دیابت، سرطان، پوکی استخوان و همین طور کاهش خطر چاقی و بیماری های مربوط به آن همراه است (بدو و همکاران^۵، ۲۰۱۸). علی رغم این، شواهد بیانگر آن است که در زندگی های کنونی و جوامع مدرن، تمایل به کم تحرکی به خصوص در کودکان و نوجوانان بیشتر شده است (لی وایت و همکاران^۶، ۲۰۱۸).

1. Gibbs
2. Malm, et al.
3. Sydoruk, et al.
4. Cheon, Reeve & Ntoumanis
5. Baddou, et al.
6. LeeWhite, et al.

پژوهش‌های صورت گرفته نشان می‌دهد که در سطح جهانی تنها ۲۰ الی ۲۵ درصد از دختران و ۳۵ الی ۴۰ درصد از پسران، مطابق استانداردهای سازمان بهداشت جهانی (حداقل ۶۰ دقیقه فعالیت بدنی متوسط تا شدید) در روز فعالیت بدنی دارند (ریزو و همکاران^۱، ۲۰۱۶). و در سطح ملی نیز پژوهش‌ها، بیانگر کم‌حرکی پسران و دختران ایرانی و بی‌توجهی آنان به وضعیت فعالیت بدنی است (حکیم و همکاران، ۱۳۹۶). این در حالی است که این آمار، برای کودکان استثنائی به دلیل کم‌حرکی ناشی از اختلال در عملکردهای شناختی و حرکتی پایین‌تر و وضعیت وخیم‌تر است (رینتالا و لویز^۲، ۲۰۱۳). به‌عنوان مثال، کم‌توانی ذهنی، با کاهش فعالیت‌های حرکتی، اثری منفی روی افراد با نیاز ویژه می‌گذارد که با اختلال در دیدن و هماهنگی حرکتی، محدود شدن دقت حرکتی، جلوگیری از بروز احساسات و مشکلاتی در یادگیری فعالیت‌های جدید آشکار می‌شود (هارتمن و همکاران^۳، ۲۰۱۰). بنابراین لزوم توجه به تربیت بدنی و برنامه درسی مربوط به آن در مدارس استثنائی مربوطه بیش از سایر حوزه‌ها احساس می‌شود چراکه سطح آمادگی جسمانی کودکان دارای نیاز ویژه، برای سازگاری اجتماعی آن‌ها ضروری است (نسترچوک، اوسپچوک^۴، ۲۰۱۸؛ گوژنکو و همکاران^۵، ۲۰۱۸).

هنر و دانش تدوین، اجرا و نظارت بر برنامه تربیت بدنی برای دانش‌آموزان با نیازهای ویژه را “تربیت بدنی مناسب‌سازی شده”^۶ می‌نامد (ساولوک و همکاران^۷، ۲۰۲۰). برنامه درسی تربیت بدنی برای یادگیرنده‌ای که دارای نیازهای ویژه است، باید بر مبنای ارزشیابی جامع او طراحی شود تا چنین دانش‌آموزی بتواند مهارت‌های لازم برای انجام فعالیت‌های ورزشی و داشتن بدنی متناسب و سالم در سراسر زندگی را به دست آورد. تربیت بدنی مناسب‌سازی شده، مدرسه محور است و مخاطبان آن دانش‌آموزان دوره‌ی ابتدایی و دبیرستان با نیازهای ویژه هستند (دهقان، ۱۴۰۰). مناسب‌سازی تربیت بدنی، در سطح کلان برنامه درسی می‌تواند ابعاد مختلف از جمله محیط، روش تدریس، ویژگی‌های معلم و دانش‌آموز و ارزشیابی را تحت تأثیر قرار دهد که این تأثیرگذاری در جزئیات بنا به نوع نیاز ویژه دانش‌آموزان متفاوت خواهد بود (سدورک و همکاران^۸، ۲۰۲۱).

1. Riso, et al.
2. Rintala & Loovis
3. Hartman, et al.
4. Nesterchuk, & Osipchuk
5. Gozhenko, et al.
6. Adaptive Physical Education
7. Savliuk , et al.
8. Sydoruk et al

برنامه درسی تربیت بدنی در مراکز استثنایی با اهدافی همچون، رشد مهارت‌ها در اعمال حرکتی پایه، رشد شناخت از بدن، تأمین سلامتی و نشاط، متعادل‌سازی احساسات دانش‌آموزان انجام می‌گیرد (هگله، ژو و دیویس^۱، ۲۰۱۷). و عواملی همچون فاکتورهای محیطی از قبیل: تراکم فضایی، گردش و تهویه هوا، دوری از عوامل خطرزای محیطی، غنی‌سازی محیطی (بایرد و همکاران^۲، ۲۰۲۲)؛ فراهم‌سازی زمینه تعاملات اجتماعی، استفاده از دستورالعمل‌های اصلاحی (تردو، جاکری، پلاگتی و وولد^۳، ۲۰۲۲)؛ تدارک رویدادهای ورزشی مخصوص کودکان استثنایی، اولویت ایمنی و حفظ سلامتی دانش‌آموز از پیروزی در مسابقات (کامپوسیو و والکو^۴، ۲۰۲۱)؛ پرهیز از به وجود آوردن اضطراب و ایجاد محیط صمیمانه، توجه به لذت، خود ارزشمندی، شایستگی در طراحی فعالیت‌ها (یانگ و همکاران^۵، ۲۰۲۱)؛ توجه به عوامل شخصی (مانند اختلال و خودکارآمدی)، بافت فیزیکی (موانع معماری و ارائه امکانات اصلاح‌شده)، و زمینه اجتماعی (یعنی حمایت معلم، حمایت همسالان) (وانگ^۶، ۲۰۱۹) بر طراحی برنامه درسی تربیت بدنی برای کودکان استثنایی می‌تواند، مؤثر باشد.

با بررسی پیشینه پژوهشی مرتبط با حوزه پژوهشی مشخص گردید که تربیت بدنی کودکان استثنایی بر پیشرفت تحصیلی (شاه‌میوه اصفهانی و همکاران، ۱۳۹۳)؛ رفتارسازی (ماهر و همکاران^۷، ۲۰۱۲)؛ ایجاد نگرش مثبت نسبت به توانایی‌های دانش‌آموزان (اسگااسمیت و همکاران^۸، ۲۰۰۷)؛ نحوه تعامل و ارتباط با دیگران (بسزارد و همکاران^۹، ۲۰۱۶) تقویت و بهبود اعتمادبه‌نفس و خودپنداری (دی میراندا^{۱۰}، ۲۰۱۹) تأثیرگذار است. چنانکه گذشت با توجه به اهمیت حیطه پژوهشی و درس تربیت بدنی برای کودکان دارای نیازهای ویژه به دلیل کم‌حرکی ناشی از اختلال در عملکردهای شناختی و حرکتی آنان، پرداختن به برنامه درسی تربیت بدنی در این زمینه موضوعیت می‌یابد. لذا هدف از پژوهش حاضر دستیابی به نگرشی جامع نسبت الگوی جاری تربیت بدنی در مدارس استثنایی است. بنابراین هدف

1. Haegele, Zhu & Davis
2. Baird, et al.
3. Torrado, Jaccheri, Pelagatti, & Wold
4. Kampasová & Váľková
5. Yang, et al.
6. Wang
7. Maher, et al.
8. Orsega-Smith, et al.
9. Buszard, et al.
10. de Miranda

اصلی پاسخ به این سؤال پژوهش است که فعالیت‌های جاری تربیت بدنی در مدارس استثنایی (دانش-آموزان دارای نیاز ویژه) دارای چه الگوی است؟

روش شناسی پژوهش

از آنجایی که هدف پژوهش کشف اقدامات جاری تربیت بدنی در مدارس استثنایی بود، از این رو پژوهش حاضر از نظر رویکرد جزو تحقیقات کیفی و ازلحاظ روش، مبتنی بر مطالعات داده بنیاد می‌باشد. در این پژوهش از رویکرد سیستماتیک اشتروس و کوربین برای نظریه داده بنیاد استفاده شده است. در رویکرد سیستماتیک محقق باید روش و فن مشخصی برای تحلیل در پیش بگیرد و کدگذاری مرحله‌مندی (باز، محوری و انتخابی) را به اجرا درآورد و کار نهایی خود را در الگوی پارادایمی یکسانی ارائه کند (فراستخواه، ۱۳۹۸). جامعه مورد مطالعه این پژوهش کلیه کارگزاران اصلی دخیل در برنامه‌درسی تربیت بدنی دانش-آموزان استثنایی شامل؛ معلمان، مدیران مدارس، دبیران تربیت بدنی بودند. که از طریق نمونه‌گیری هدفمند، از نوع ملاک‌محور، نمونه‌ی مورد نظر انتخاب و نمونه‌گیری تا رسیدن به حد اشباع نظری داده‌ها ادامه یافت. از این رو مشارکت‌کنندگان در پژوهش شامل ۱۰ نفر از معلمان (ملاک ورود داشتن حداقل ۵ سال سابقه تدریس در مراکز استثنایی)، ۳ نفر از مدیران مدارس استثنایی، ۸ نفر دبیران تربیت بدنی مراکز استثنایی (ملاک ورود حداقل ۳ سال سابقه تدریس در مراکز استثنایی) بودند. جهت محرمانه ماندن هر کدام از شرکت‌کنندگان در مراحل پژوهش و رعایت اخلاق پژوهشی به هر کدام از آن‌ها یک کد اختصاص داده شد. ابزار گردآوری داده‌ها در این تحقیق، مصاحبه نیمه ساختاریافته می‌باشد. فرایند تحلیل داده‌های حاصل از متن مصاحبه‌ها نیز با توجه به اهمیت آن در رویکرد نظریه داده‌بنیاد، همزمان با جمع‌آوری داده‌ها طی سه مرحله: الف) کدگذاری باز؛ ب) کدگذاری محوری و ج) کدگذاری انتخابی انجام شد. برای تأمین روایی و پایایی از روش گوبا و لینکلن^۱ ۱۹۸۰ استفاده شد. آنها چهار معیار «قابلیت

1. Guba & Lincoln

اعتبار^۱، قابلیت انتقال^۲، قابلیت اتکا^۳ و قابلیت تأیید^۴ را به منظور ارزیابی دقت علمی پژوهش بر شمردند (دانایی فرد و همکاران، ۱۳۹۶). در زمینه قابلیت اعتبار، از روش کنترل اعضاء شرکت کننده استفاده شد. در زمینه قابلیت انتقال، یافته‌ها در اختیار متخصصین قرار داده شد. در زمینه قابلیت اتکا (قابلیت اطمینان)، از روش توافق بین کدگذاران استفاده شد و در زمینه قابلیت تأیید مرور و بازخورد همتایان بکار برده شد.

یافته‌ها

محققان برای دستیابی به نظریه برآمده از خصوصیات واقعی الگوی جاری تربیت بدنی دانش آموزان در مدارس استثنائی با اطلاع‌رسان‌های کلیدی که تماس نظری و عملی ممتدی با موضوع پژوهش (تربیت بدنی دانش آموزان در مدارس استثنائی) داشتند، گفتگو کردند و کوشیدند تا در ساختار درونی ارزش‌ها، نگرش‌ها و تجارب آن‌ها تعمق کنند. دراثنای مصاحبه‌ها مفاهیم ظهور می‌یافتند و از مقایسه مفاهیم مقوله‌ها عیان می‌شدند و ذهن پژوهشگران را به قضایا و گزاره‌های مختلفی درباره الگوی تربیت بدنی دانش آموزان در مدارس استثنائی سوق می‌دادند. مصاحبه‌های ضبط‌شده پس از پیاده‌سازی، به صورت سطر به سطر بررسی، مفهوم‌پردازی، مقوله‌بندی و سپس، بر اساس مشابهاات، ارتباط مفهومی و ویژگی‌های مشترک کدهای باز، محوری و منتخب (طبقه‌ای از مفاهیم) مشخص شدند. برای این کار روش‌های تحلیل اشتروس و کوربین مورد استفاده قرار گرفت (اشتروس و کوربین، ۲۰۰۸). این الگو شامل ۷ محور است که در ادامه گزارش شده است.

۱- شرایط محوری

مقوله محوری مضمون اصلی پژوهش است که اگرچه از درون پژوهش بیرون می‌آید اما یک مفهوم انتزاعی است (اشتروس و کوربین، ۱۳۹۰). جهت یافتن پدیده محوری محقق با مقایسه و طبقه‌بندی مجدد به تغییر، تکمیل، ترکیب و توسعه مقوله‌ها به صورت مستمر پرداخت (اشتروس و کوربین، ۱۹۹۶؛

1. Credibility
2. Transferability
3. Dependability
4. Conformability

کوربین و اشتراش، ۲۰۰۸). در پژوهش حاضر مرکز ثقل الگوی جاری تربیت بدنی دانش آموزان در مدارس استثنائی " نگاه غیرتخصصی به برنامه درسی تربیت بدنی در مدارس استثنائی " استخراج گردید. نتایج در جدول ۱ نشان داده شده است.

جدول ۱: شرایط محوری تربیت بدنی دانش آموزان در مدارس استثنائی

کد منتخب	کد محوری	نمونه بیانات مشارکت کنندگان (کدباز)
نگاه غیر تخصصی به برنامه درسی تربیت بدنی در مدارس استثنائی	ضعف در برنامه ریزی کلان تربیت بدنی	عدم نیازسنجی در تدوین و برنامه ریزی درسی بر اساس نیاز در بخش های گوناگون
		عدم طراحی برنامه های منسجم مرتبط با تربیت بدنی تخصصی در مدارس
		عدم توجه به وحدت موضوعی و تجارب یادگیری دانش آموزان
		اختصاص اولویت های پایین در سطح کلان برای برنامه های درسی تربیت بدنی
	ضعف در برنامه درسی تربیت بدنی مدارس استثنائی	عدم تدوین اهداف ملموس و اجرایی استاندارد تمرینی برای تربیت بدنی دانش آموزان با تکیه بر تفاوت های شخصی دانش آموزان دارای نیازهای ویژه
		عدم استفاده از برنامه های مبتنی بر زندگی واقعی و فعالیت های بدنی مهارت محور در برنامه درسی کودکان دارای نیازهای ویژه
		عدم استفاده از دیدگاه استعداد محور در برنامه درسی تربیت بدنی دانش آموزان دارای نیازهای ویژه
		عدم استفاده از رویکردهای تلفیقی و کل گرا در ترکیب تربیت بدنی با دروس دیگر
		بی توجهی به عناصر برنامه درسی تربیت بدنی در مدارس استثنائی به طور خاص عنصر محیط، زمان و روش یاددهی و یادگیری
	ضعف تخصصی معلمان	عدم توجه به روش های خلاقانه تدریس و استفاده از روش های سنتی و تحمیلی در اجرای فعالیت های تربیت بدنی
		عدم توجه به ارتباط سازی میان فردی دانش آموزان و استفاده از آموزش های صریح و ضمنی توسط معلمان

		یکسان انگاری درس تربیت بدنی با سایر دروس و عدم توجه به تفاوت‌های بنیادین آن از سوی معلمان
		ناآشنا بودن معلمان با تمرین‌های تخصصی دانش آموزان به تفکیک نوع نیاز آن‌ها

۱-۱ ضعف در برنامه‌ریزی درسی

برنامه درسی به آرمان‌ها، هدف‌ها، محتوا، روش‌های یاددهی یادگیری و شیوه ارزشیابی پیشرفت یادگیری و درمجموع تمام تجارب یادگیری اشاره می‌کند (حاجی تبار فیروز جانی و همکاران، ۱۳۹۵). طبق دیدگاه مشارکت‌کنندگان در پژوهش عدم نیازسنجی در تدوین و برنامه‌ریزی درسی بر اساس نیاز در بخش‌های گوناگون، عدم طراحی برنامه‌های منسجم مرتبط با تربیت بدنی تخصصی در مدارس، عدم توجه به وحدت موضوعی و تجارب یادگیری دانش آموزان در مدارس، اختصاص اولویت‌های پایین در سطح کلان برای برنامه‌های مدارس استثنایی و به‌طور خاص برنامه درسی تربیت بدنی مدارس استثنایی از جمله کدهای باز این مقوله محوری است.

۱-۲ ضعف در برنامه درسی تربیت بدنی

به عقیده مشارکت‌کنندگان برنامه تربیت بدنی مدارس استثنایی باید با دید جامع و سیستمی به آن نگریسته شود که کارآمد باشد. طبق دیدگاه مشارکت‌کنندگان در پژوهش عدم تدوین اهداف ملموس و اجرایی استاندارد تمرینی برای تربیت بدنی دانش آموزان با تکیه بر تفاوت‌های شخصی دانش آموزان دارای نیازهای ویژه، عدم استفاده از برنامه‌های مبتنی بر زندگی واقعی و فعالیت‌های بدنی مهارت محور در برنامه درسی کودکان دارای نیازهای ویژه، عدم استفاده از دیدگاه استعداد محور در برنامه درسی تربیت بدنی دانش آموزان دارای نیازهای ویژه، عدم استفاده از رویکردهای تلفیقی و کل گرا در ترکیب تربیت بدنی با دروس دیگر، بی‌توجهی به عناصر برنامه درسی تربیت بدنی در مدارس استثنایی به‌طور خاص عنصر محیط، زمان و روش یاددهی و یادگیری از جمله کدهای باز محور مذکور هستند. در ادامه به نمونه‌ای از بیانات مشارکت‌کنندگان اشاره می‌شود.

"در تربیت بدنی دانش آموزان با نیازهای ویژه به نظرم جای توجه به استعدادها و استعدادمحوری در مدارس خالی است. دانش آموزان دارای نیازهای ویژه به نظرم معدن استعداد و ظرفیت هستند و باید

برنامه درسی مدارس نیز به سمت این استعداد محوری پیش برود چراکه برنامه درسی در مدارس استثنائی بیشتر متمرکز بر تفاوت‌های فردی است و جای استعداد محوری نیز همین تفاوت‌ها و توجه به آن‌هاست." (مدیر، ۸).

۳-۱ ضعف تخصصی معلمان

هنگامی برنامه درسی تربیت‌بدنی در مدارس استثنائی کارآمد خواهد بود که به تخصص مجریان امر یعنی معلمان توجه شود. طبق دیدگاه مشارکت‌کنندگان در پژوهش و مشاهدات و استنباط‌های میدانی پژوهشگران یکی دیگر از عوامل محوری ضعف تخصصی معلمان در اجرای برنامه‌هاست؛ در این زمینه به شاخص‌هایی چون عدم توجه به روش‌های خلاقانه تدریس و استفاده از روش‌های سنتی و تحمیلی در اجرای فعالیت‌های تربیت‌بدنی، عدم توجه به ارتباط سازی میان فردی با دانش آموزان و استفاده از آموزش‌های صریح و ضمنی توسط معلمان، یکسان انگاری درس تربیت‌بدنی با سایر دروس و عدم توجه به تفاوت‌های بنیادین آن از سوی معلمان، ناآشنا بودن معلمان با تمرین‌های تخصصی دانش آموزان به تفکیک نوع نیاز آن‌ها احصا گردید.

۲-شرایط علی

شرایط علی آن دسته از رویدادها و وقایع هستند که بر پدیده‌ها اثرگذارند (اشتراوس و کوربین، ۱۳۹۰). به عبارتی می‌توان گفت شرایط علی، حوادث و اتفاقاتی است که به وقوع یا رشد و توسعه پدیده محوری می‌انجامند. نتایج در جدول شماره ۲ گزارش شده است.

جدول ۲: عوامل و شرایط علی مؤثر بر تربیت‌بدنی دانش آموزان در مدارس استثنائی

کد منتخب	کد محوری	نمونه بیانات مشارکت‌کنندگان (کدباز)
شرایط علی	شرایط محیطی	عدم آماده‌سازی محیط فیزیکی در مدارس استثنائی
		بی‌توجهی به ایمن‌سازی محیط برای دانش آموزان استثنائی
		عدم تخصیص وسایل بازی اصلاح‌شده برای مدارس استثنائی
		ناتوانی مدرسه در برنامه‌ریزی و تدارک محیط‌های منفک برای ورزش‌های مختلف دانش آموزان استثنائی
	تربیتی	عدم توجه معلمان به اهداف برنامه درسی تربیت‌بدنی در مدارس استثنائی

		عدم توجه به تبادل فکری و هم‌اندیشی ارکان مدرسه پیرامون ساعت تربیت‌بدنی در مدرسه
		ناآشنا بودن معلمان با تمرین‌های تخصصی دانش‌آموزان به تفکیک نوع نیاز آن‌ها
		عدم توجه به اهداف و عناصر برنامه درسی تربیت‌بدنی در استثنائی
		عدم توانایی معلمان در نگه‌داشت انگیزه دانش‌آموزان در طول فعالیت‌های بدنی
		نگرش سنتی معلمان مدارس استثنایی به آموزش و استفاده از رویکردهای سنتی
	تربیت‌بدنی سطحی نگری درس	نگرش نامناسب و سطحی مدیران کلان و میانی نسبت به کاربرد تربیت‌بدنی در آموزش دانش‌آموزان استثنایی
		عدم برگزاری کارگاه‌های تخصصی دانش‌افزایی از سوی ادارات آموزش و پرورش
		اکتفا به عنوان تربیت‌بدنی در برنامه درسی مدارس و عدم تخصصی‌سازی آن
		عدم تدارک رویدادهای ورزشی مخصوص کودکان نیازهای ویژه بین مدارس

تحلیل و بررسی بیانات مشارکت‌کنندگان نشان داد که شرایط و عوامل علی مؤثر بر تربیت‌بدنی دانش‌آموزان در مدارس استثنائی شامل، چالش‌های زیرساختی مدارس، چالش‌های دانشی و نگرشی معلمان، چالش‌های کلان در برنامه‌ریزی تربیت‌بدنی برای مدارس استثنائی است.

۲-۱ چالش‌های زیرساختی مدارس: در این زمینه شاخص‌هایی چون عدم آماده‌سازی محیط فیزیکی در مدارس استثنائی، بی‌توجهی به ایمن‌سازی محیط برای دانش‌آموزان استثنائی، عدم تخصیص وسایل بازی اصلاح‌شده برای مدارس استثنائی، ناتوانی مدرسه در برنامه‌ریزی و تدارک محیط‌های منفک برای ورزش‌های مختلف دانش‌آموزان استثنائی احصا گردید.

۲-۲ چالش‌های دانشی و نگرشی معلمان: ذیل این محور در شرایط علی، عدم توجه معلمان به اهداف برنامه درسی تربیت‌بدنی در مدارس استثنائی، عدم توجه به تبادل فکری و هم‌اندیشی ارکان مدرسه پیرامون ساعت تربیت‌بدنی در مدرسه، ناآشنا بودن معلمان با تمرین‌های تخصصی دانش‌آموزان به تفکیک نوع نیاز آن‌ها، عدم توجه به اهداف و عناصر برنامه درسی تربیت‌بدنی در استثنائی، عدم توانایی معلمان در نگه‌داشت انگیزه دانش‌آموزان در طول فعالیت‌های بدنی، نگرش سنتی معلمان مدارس استثنایی به آموزش و استفاده از رویکردهای سنتی احصا گردید.

۲-۳ سطحی‌نگری درس تربیت‌بدنی: این محور مشتمل بر نگرش نامناسب و سطحی مدیران کلان و میانی نسبت به کاربرد تربیت‌بدنی در آموزش دانش‌آموزان استثنایی، عدم برگزاری کارگاه‌های تخصصی دانش‌افزایی از سوی ادارات آموزش و پرورش، اکتفا به عنوان تربیت‌بدنی در برنامه درسی مدارس و عدم

تخصصی سازی آن، عدم تدارک رویدادهای ورزشی مخصوص کودکان نیازهای ویژه بین مدارس بود. عوامل مؤثر بر وضعیت جاری تربیت بدنی دانش آموزان در مدارس استثنائی، شاخصی کلان است که تحت تأثیر عوامل زیادی است که باید موردتوجه قرار بگیرد.

راهنماها

راهنماها، استراتژی‌هایی هستند که باهدف خاصی برای اداره و کنترل پدیده موردنظر صورت می‌پذیرد (اشتراوس و کوربین، ۱۳۹۰). راهنماها مبتنی برکنش‌ها و واکنش‌هایی برای کنترل، اداره و بازخورد پدیده موردبررسی هستند. راهنماها هدفمند بوده و به دلیلی صورت می‌گیرند. نتایج حاصل از تحلیل این بخش از پژوهش در جدول ۳ گزارش شده است.

جدول ۳: راهنماهای تربیت بدنی دانش آموزان در مدارس استثنائی

کد منتخب	کد محوری	نمونه بیانات مشارکت کنندگان (کدباز)
شرایط راهنمایی	توجه به ارتباط گیری با فراگیران	برقراری ارتباط عاطفی با دانش آموزان در جهت ترغیب آنان به فعالیت‌های بدنی
		توجه به تفاوت‌های فردی در دانش آموزان نیازهای ویژه از سوی معلم
		مرتبط ساختن والدین با مدرسه و جذب آنان در برنامه‌های تربیت بدنی دانش آموز
	اعتقاد درونی همراه با التزام عملی معلمان	مسئولیت پذیری معلمان و تعهد کاری ایشان نسبت به برنامه درسی تربیت بدنی در مدارس استثنائی
		توجه به اهمیت تربیت بدنی در مدارس استثنائی و رشد دانش آموزان نیازهای ویژه
		توجه به علاقه و اشتیاق معلمان برای اجرای برنامه درسی تربیت بدنی مدارس استثنائی و تشویق ایشان
		زمینه سازی بروز و ظهور عملی فعالیت‌های بدنی در آموزش‌های معلمان در سایر دروس
	به کارگیری روش‌های خلاق در تدریس تربیت بدنی	استفاده از فعالیت‌های خلاق در آموزش‌های تربیت بدنی
		برخورداری از ویژگی‌های اخلاقی سالم همچون صبر، بردباری، اخلاق نیکو، تواضع و پرورش آن‌ها
		استفاده از تکنولوژی و توجه به جنبه‌های بدیع آن در آموزش‌های تربیت بدنی

		آشنایی معلمان با اصول و مهارت‌های آموزش تخصصی تربیت‌بدنی دانش آموزان در مدارس استثنایی
		جذب دانش آموزان به برنامه‌های تربیت‌بدنی با تمرینات بدنی نشاط‌آور
		پرهیز و اجتناب از فعالیت‌های قهرآمیز و اجباری در فعالیت‌های تربیت‌بدنی
	شبکه‌سازی و تعامل‌گرایی در نهادینه‌سازی تربیت‌بدنی	ایجاد بسترهای تعاملی و ارتباطی مبتنی بر تخصص ورزشی در تربیت‌بدنی مدارس استثنایی
		توجه به تبادل رسانه‌ای در زمینه مسائل مرتبط با تربیت بدنی و آشنا سازی دانش آموزان با آن
		استفاده از تمام ظرفیت‌های درونی و بیرونی مدارس در راستای یکپارچه سازی و جهت دهی به تربیت بدنی دانش آموزان در مدارس استثنایی
		جهت دهی و برقراری ارتباط لازم با متولیان امر در جهت شناسایی و رشد استعدادهای برتر دانش آموزان با نیازهای ویژه در زمینه تربیت بدنی

تحلیل مصاحبه‌ها و دیدگاه‌های مشارکت‌کنندگان در پژوهش نشان می‌دهد راهبردهای آموزش تربیت بدنی دانش آموزان در مدارس استثنایی را می‌توان در چهار مولفه محوری مذکور سازمان داد که در ادامه به تشریح هرکدام از این راهبردها خواهیم پرداخت:

۳-۱ توجه به ارتباط‌گیری با فراگیران: ازجمله راهبردهای ارائه‌شده در زمینه آموزش تربیت‌بدنی دانش آموزان در مدارس استثنایی طبق برداشت از مصاحبه‌های به‌عمل‌آمده می‌توان، توجه به ارتباط‌گیری فراگیران را ذکر کرد که مشتمل بر مؤلفه‌های برقراری ارتباط عاطفی با دانش آموزان در جهت ترغیب آنان به فعالیت‌های بدنی، توجه به تفاوت‌های فردی در دانش آموزان نیازهای ویژه از سوی معلم، مرتبط ساختن والدین با مدرسه و جذب آنان در برنامه‌های تربیت‌بدنی دانش‌آموز بود با بررسی مصاحبه‌های به‌عمل‌آمده مشخص گردید که مصاحبه‌شوندگان معتقد بودند که در صورتی این مؤلفه در مدارس مؤثر خواهد بود که به جنبه‌های مختلف ارتباطی با دانش آموزان توجه شود.

۳-۲ اعتقاد درونی همراه با به التزام عملی معلمان: تحلیل نظرات مشارکت‌کنندگان در پژوهش نشان‌دهنده این نکته هست که جهت بهبود در وضعیت برنامه درسی تربیت‌بدنی دانش آموزان با نیازهای ویژه، باید بین حرف و عمل وحدت وجود داشته باشد بیشتر این موضوع ناظر بر نقش و مقام الگویی معلم است، در این زمینه طبق نظرات مشارکت‌کنندگان شاخص‌هایی چون مسئولیت‌پذیری معلمان و تعهد کاری ایشان نسبت به برنامه درسی تربیت‌بدنی در مدارس استثنایی، توجه به اهمیت تربیت‌بدنی در

مدارس استثنائی و رشد دانش آموزان نیازهای ویژه، توجه به علاقه و اشتیاق معلمان برای اجرای برنامه درسی تربیت بدنی مدارس استثنائی و تشویق ایشان، زمینه سازی بروز و ظهور عملی فعالیت های بدنی در آموزش های معلمان در سایر دروس مورد تأکید بود. در این باره به بیان نقل قول تعدادی از مشارکت کنندگان در پژوهش بسنده می کنیم.

۳-۳ به کارگیری روش های خلاق در تدریس تربیت بدنی: طبق دیدگاه مشارکت کنندگان در پژوهش از دیگر شاخص های مورد توجه استفاده از روش های خلاق در تدریس تربیت بدنی در مدارس است. این شاخص مشتمل بر مواردی همچون استفاده از فعالیت های خلاق در آموزش های تربیت بدنی، برخورداری از ویژگی های اخلاقی سالم همچون صبر، بردباری، اخلاق نیکو، تواضع و پرورش آن ها، استفاده از تکنولوژی و توجه به جنبه های بدیع آن در آموزش های تربیت بدنی، آشنایی معلمان با اصول و مهارت های آموزش تخصصی تربیت بدنی دانش آموزان در مدارس استثنائی، جذب دانش آموزان به برنامه های تربیت بدنی با تمرینات بدنی نشاط آور، پرهیز و اجتناب از فعالیت های قهرآمیز و اجباری در فعالیت های تربیت بدنی است.

۳-۴ شبکه سازی و تعامل گرایی در نهادهای تربیت دینی: از دیگر راهبردهای مؤثر بر موضوع، شبکه سازی و تعامل در راستای فرهنگ سازی آن است. شبکه سازی باعث می شود بتوانیم از ظرفیت افراد مختلف، دانش و تجربه آن ها استفاده بهینه ببریم. ذیل این شاخص کدهای ایجاد بسترهای تعاملی و ارتباطی مبتنی بر تخصص ورزی در تربیت بدنی مدارس استثنائی، توجه به تبادل رسانه ای در زمینه مسائل مرتبط با تربیت بدنی و آشنا سازی دانش آموزان با آن، استفاده از تمام ظرفیت های درونی و بیرونی مدارس در راستای یکپارچه سازی و جهت دهی به تربیت بدنی دانش آموزان در مدارس استثنائی، جهت دهی و برقراری ارتباط لازم با متولیان امر در جهت شناسایی و رشد استعداد های برتر دانش آموزان با نیازهای ویژه در زمینه تربیت بدنی احصا گردید.

۴-عوامل زمینه ای

عوامل زمینه ای نشان دهنده یکسری خصوصیات ویژه است که به پدیدهای دلالت می کند و محل حوادث یا وقایع مرتبط با پدیدهای در طول یک بُعد است که پدیده در آن نهفته است (اشتروس و کوربین، ۱۳۹۰). نتایج حاصل از تحلیل این بخش از پژوهش در جدول ۴ گزارش شده است.

جدول ۴: عوامل زمینه‌ساز الگوی جاری تربیت‌بدنی دانش آموزان در مدارس استثنایی

کد منتخب	کد محوری	نمونه بیانات مشارکت‌کنندگان (کد باز)
عوامل زمینه‌ای و بستری	عوامل فرهنگی-اجتماعی	میزان اهمیت خانواده به فعالیت بدنی و تربیت‌بدنی فرزندان
		پذیرش اجتماعی کودکان دارای نیازهای ویژه برای انجام فعالیت‌ها و شرکت در جشنواره‌های ورزشی در جامعه
		الگوسازی و الگوپردازی از شخصیت‌های مطرح از کودکان دارای نیازهای ویژه برای ایشان
		تأثیرپذیری و تأثیرگذاری گروه همسالان و دوستان
		میزان اشتیاق و علاقه فردی به تربیت‌بدنی
	عوامل سازمانی	میزان اهمیت و توجه سازمان به تربیت‌بدنی و برنامه درسی تربیت‌بدنی دانش آموزان دارای نیازهای ویژه
		میزان فعالیت و پویایی گروه‌های آموزشی مدارس استثنایی در زمینه تربیت‌بدنی
		فرهنگ حاکم بر مدارس و اهمیت‌دهی به تربیت‌بدنی در برنامه‌های مختلف مدرسه
		برگزاری دوره‌های ضمن خدمت مرتبط با تربیت‌بدنی برای دست‌اندرکاران مدارس از سوی سازمان
		استفاده از فضا و امکانات مدارس در راستای آشناسازی دانش آموزان با تمرینات بدنی و کاربست آن‌ها در زندگی روزمره
	عوامل آموزشی	میزان توجه به محتوای آموزشی و ارتباط آن با تربیت دینی
		توجه معلمان به روش‌های تدریس فعال و اجتناب از یکنواختی در آموزش تربیت‌بدنی
		برگزاری کنفرانس‌ها و سمینارهای علمی-آموزشی مرتبط با تربیت دینی در مناطق
		دعوت از اساتید و متخصصان دانشگاهی حوزه تربیت‌بدنی برای کودکان با نیازهای ویژه برای آموزش
		استفاده از راهبردهای خودارزیابی در ارزشیابی میزان تحقق تربیت‌بدنی دانش آموزان در مدارس استثنایی

تربیت بدنی دانش آموزان در مدارس استثنائی نه در خلأ، بلکه در شرایط زمینه‌ای شکل می‌گیرد که بر آن اثرگذار است بنابراین توضیح زمینه‌های شکل‌گیری این فضا در مدارس به فهم عوامل زمینه‌ای مؤثر بر آن نیازمند است. مقوله شرایط زمینه‌ای همان‌طور که در جدول ۴ ملاحظه می‌شود، شامل عوامل زمینه‌ای و بستری مشتمل بر ۳ بخش عوامل فرهنگی- اجتماعی، عوامل سازمانی و عوامل آموزشی می‌شود. در سطح عوامل فرهنگی - اجتماعی گروه‌های اجتماعی مؤثر بر تربیت بدنی دانش‌آموزان با نیاز ویژه مورد توجه قرار گرفته است. در زمینه عوامل سازمانی شاخص‌ها و عوامل زمینه‌ساز وضع موجود در مدارس استثنائی مورد توجه است و در زمینه عوامل آموزشی، بسترهای آموزشی مؤثر بر تربیت بدنی دانش‌آموزان استثنائی مورد توجه است.

۵-عوامل مداخله‌گر(تسهیل‌کننده)

شرایط میانجی/ تسهیل‌کننده‌ها، شامل شرایط ساختاری هستند که موجب تسهیل در زمینه پدیده و راهبردها می‌شوند (استراوس و کوربین، ۱۳۹۰). در جدول شماره ۵ با توجه به دیدگاه مصاحبه‌شوندگان عواملی که موجب بهبود تربیت بدنی دانش آموزان در مدارس استثنائی می‌شود ارائه گردید.

جدول ۵: عوامل مداخله‌ای تسهیلگر تربیت بدنی دانش آموزان در مدارس استثنائی

کد منتخب	کد محوری	نمونه بیانات مشارکت‌کنندگان (کد باز)
عوامل مداخله‌گر تسهیل‌کننده	شبکه‌سازی مدرسه با عوامل مرتبط	ارتباط و اتصال مدرسه و دانشگاه در جهت تبادل اطلاعات و منابع
		ارتباط دانش آموزان دارای نیازهای ویژه با همدیگر و جلوگیری از انزوای ایشان
		یکپارچگی و انسجام در زمینه تربیت بدنی بین نهادهای متولی
		ایجاد گروه‌ها و حلقه‌های کند و کاو پیرامون تربیت بدنی دانش آموزان دارای نیازهای ویژه بین معلمان و والدین
		توانمندسازی مدارس با به یاری طلبیدن دست‌اندرکاران امر تربیت دینی
	به‌کارگیری مکانیسم‌های تشویقی	ایجاد ارتباط بین وظیفه‌شناسی معلمان مدارس استثنائی با گردش شغلی و دادن رتبه و طبقه به آن‌ها
		برگزاری سمینارها و همایش‌های ملی و بین‌المللی جهت معرفی فناوری‌های نوین آموزشی برای دانش‌آموزان استثنائی در زمینه تربیت بدنی

		تخصیص نمره و امتیاز به معلمان مدارس استثنایی در راستای انجام روش‌های نوین تدریس تربیت‌بدنی
		استفاده از جشنواره‌های ورزشی ویژه کودکان دارای نیازهای ویژه
	استفاده از نیازسنجی در ابعاد مختلف	توجه و تأکید معلم به نیازهای خاص فراگیران استثنایی در زمینه تربیت‌بدنی
		توجه به علایق و شرایط دانش‌آموزان استثنایی در استفاده از تجهیزات و وسایل مرتبط
		توجه به نیازهای تخصصی دانش‌آموزان استثنایی در زمینه فعالیت‌های بدنی و تربیت‌بدنی
		استفاده از تمرینات به‌تناسب تجهیزات مدارس استثنایی

تربیت‌بدنی دانش‌آموزان در مدارس استثنایی به عوامل مختلفی بستگی داشته و از آن تأثیر می‌پذیرد در میان نظرات مشارکت‌کنندگان وجود برخی عوامل موجب بهبود این مهارت در دانشجویان می‌شد؛ در این میان با توجه به نظرات مشارکت‌کنندگان سه محور شبکه‌سازی مدرسه با عوامل مرتبط (لزوم برقراری ارتباط و تعاملات گسترده مدرسه با سایر نهادهای متولی تربیت‌بدنی است. این تعاملات و ارتباطات به عقیده مشارکت‌کنندگان سبب پویایی و استفاده از ظرفیت‌های این نهادها در دانشگاه و تخصصی سازی امر تربیت‌بدنی برای مدارس استثنایی می‌شود)، به‌کارگیری مکانیسم‌های تشویقی برای معلمان و فراگیران، استفاده از نیازسنجی در ابعاد مختلف منجر به تسهیل این امر به عقیده مشارکت‌کنندگان می‌شود.

۶-عوامل مداخله‌گر (محدودکننده)

در بین تجارب مشارکت‌کنندگان، برخی از عوامل سازمانی و انسانی به‌عنوان محدودکننده برنامه‌درسی تربیت‌بدنی دانش‌آموزان در مدارس استثنایی بیان شدند. این عوامل مانع از اثربخشی برنامه‌های مربوط به اهداف پژوهش می‌شوند. نتایج این بخش از یافته‌ها در جدول ۶ گزارش شده است.

جدول ۶: عوامل مداخله‌ای محدودکننده تربیت‌بدنی دانش‌آموزان در مدارس استثنایی

کد منتخب	کد محوری	نمونه بیانات مشارکت‌کنندگان (کدباز)
۲ ۳ ۴ ۵ ۶ ۷ ۸ ۹	چالش‌های فرهنگی و زمینه‌ای	ضعف در فرهنگ ورزش دانش‌آموزان دارای نیازهای ویژه در سطح جامعه
		ضعف نگرشی مسئولان نسبت به اهمیت ورزش و تربیت‌بدنی در برنامه مدارس

		فقدان تناسب مطالب و محتوای درسی با قابلیت‌های اجرایی مدارس
		عدم تأمین مالی یا تجهیزاتی مدارس استثنائی
		آلودگی هوای شهرهای پرجمعیت و نگرش‌های زیست‌محیطی مانع از اجرای برنامه‌های تربیت‌بدنی
		نگرش منفی نسبت به فعالیت‌های بدنی دانش آموزان دارای نیازهای ویژه در جامعه
	چالش‌های سازمانی	کمبودهایی در زمینه بودجه ورزشی مدارس استثنائی و سرانه‌های مربوطه
		عدم استانداردسازی محیط حیات مدرسه و خطرآفرین بودن آن
		چیدمان نادرست زنگ تربیت‌بدنی و عدم اولویت‌بخشی به آن در برنامه مدرسه
		پایین بودن رضایت شغلی و رفاه معلمان مدارس استثنائی
		رواج روش‌های تدریس نامناسب با تربیت‌بدنی دانش آموزان دارای نیازهای ویژه در مدارس
		برگزاری نامستمر و ضعیف جشنواره‌های ورزشی ویژه دانش آموزان دارای نیازهای ویژه
	چالش‌های رفتاری	وجود ویژگی‌های شخصیتی مشکل‌آفرین در تربیت‌بدنی در بعضی از دانش آموزان (گوشه‌گیری و انزواطلبی، درون‌گرایی و ...)
		پایین بودن سطح علاقه ذاتی برخی از کودکان دارای نیازهای ویژه به فعالیت‌های بدنی و ورزشی
		استفاده از فعالیت‌های بدنی و ورزشی به عنوان ابزار زورگویی و سلطه در بین برخی دانش آموزان دارای نیازهای ویژه
		وضعیت ضعیف خانوادگی و عدم توانایی پیگیری برنامه‌های مدون تربیت‌بدنی در خانه
		دسترسی محدود کودکان دارای نیازهای ویژه به فعالیت‌های ورزشی در بیرون از مدرسه

نتایج حاصل از مصاحبه‌ها نشان داد که موانع و چالش‌های آموزش تربیت‌بدنی دانش آموزان در مدارس استثنائی را می‌توان در ۳ دسته اصلی چالش‌های زمینه‌ای، چالش‌های سازمانی و چالش‌های رفتاری قرار داد؛ که در ادامه به شرح و بسط این چالش‌ها پرداخته می‌شود.

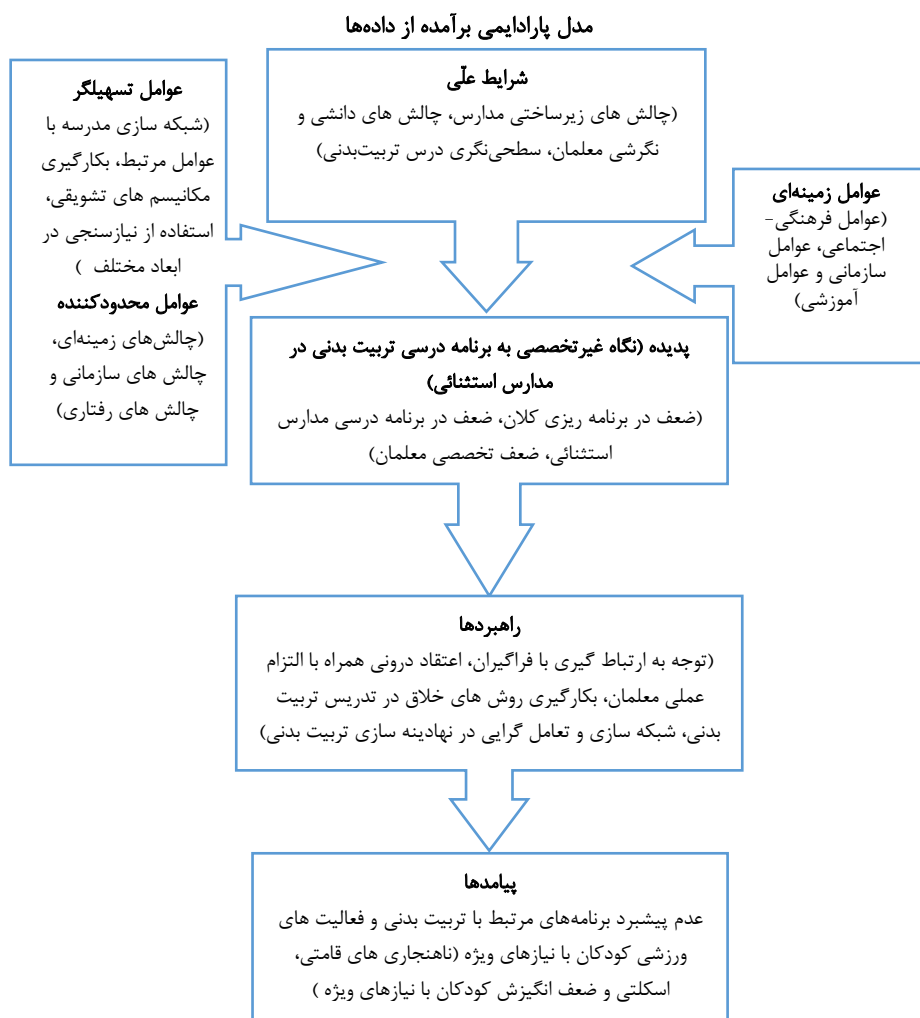
۱-۶ **چالش‌های فرهنگی و زمینه‌ای:** این دسته از عوامل محدودکننده مربوط به عوامل زمینه‌ای بکار بسته شده در زمینه تربیت‌بدنی دانش آموزان دارای نیازهای ویژه است و به بعد فرهنگی اختصاص دارد چالش‌های فرهنگی و زمینه‌ای طبق دسته‌بندی پژوهشگران مشتمل بر عواملی همچون ضعف در فرهنگ ورزش دانش آموزان دارای نیازهای ویژه در سطح جامعه، ضعف نگرشی مسئولان نسبت به اهمیت ورزش و تربیت‌بدنی در برنامه مدارس، فقدان تناسب مطالب و محتوای درسی با قابلیت‌های اجرایی مدارس، عدم تأمین مالی یا تجهیزاتی مدارس استثنایی، آلودگی هوای شهرهای پرجمعیت و نگرش‌های زیست‌محیطی مانع از اجرای برنامه‌های تربیت‌بدنی، نگرش منفی نسبت به فعالیت‌های بدنی دانش آموزان دارای نیازهای ویژه در جامعه است.

۲-۶ **چالش‌های سازمانی:** به عقیده مشارکت‌کنندگان آنچه در سازمان آموزش و پرورش به‌طور کلی اتفاق می‌افتد می‌تواند محدودکننده آموزش‌های مربوط به تربیت‌بدنی دانش آموزان در مدارس استثنایی باشد. پژوهشگران عوامل مرتبط با این بخش مشتمل بر کمبودهایی در زمینه بودجه ورزشی مدارس استثنایی و سرانه‌های مربوطه، عدم استانداردسازی محیط حیات مدرسه و خطر آفرین بودن آن، چیدمان نادرست زنگ تربیت‌بدنی و عدم اولویت‌بخشی به آن در برنامه مدرسه، پایین بودن رضایت شغلی و رفاه معلمان مدارس استثنایی، رواج روش‌های تدریس نامناسب با تربیت‌بدنی دانش آموزان دارای نیازهای ویژه در مدارس، برگزاری نامستمر و ضعیف جشنواره‌های ورزشی ویژه دانش آموزان دارای نیازهای ویژه را از جمله مواردی قلمداد نمودند که در حیطه عمل و کنش باعث محدودیت‌های مرتبط با تربیت‌بدنی دانش آموزان در مدارس استثنایی شده است.

۳-۶ **چالش‌های رفتاری:** به عقیده مشارکت‌کنندگان شرکت‌کننده در پژوهش بخشی از محدودیت‌های آموزش تربیت‌بدنی دانش آموزان در مدارس استثنایی مرتبط با چالش‌های رفتاری است. چالش‌های رفتاری به مواردی اطلاق می‌شود که مرتبط با شخصیت و علائق و وضعیت فردی است و مشتمل بر وجود ویژگی‌های شخصیتی مشکل‌آفرین در تربیت‌بدنی در بعضی از دانش آموزان (گوشه‌گیری و انزواطلبی، درون‌گرایی و ...)، پایین بودن سطح علاقه ذاتی برخی از کودکان دارای نیازهای ویژه به فعالیت‌های بدنی و ورزشی، استفاده از فعالیت‌های بدنی و ورزشی به‌عنوان ابزار زورگویی و سلطه در بین برخی دانش آموزان دارای نیازهای ویژه، وضعیت ضعیف خانوادگی و عدم توانایی پیگیری برنامه‌های مدون تربیت‌بدنی در خانه، دسترسی محدود کودکان دارای نیازهای ویژه به فعالیت‌های ورزشی در بیرون از مدرسه است.

۷- پیامدها

پیامدهای وضعیت جاری الگوی تربیت بدنی دانش آموزان در مدارس استثنائی، عدم پیشبرد برنامه‌های مرتبط با تربیت بدنی و فعالیت‌های ورزشی کودکان با نیازهای ویژه است که منجر به کاهش گرایش و علاقه دانش آموزان به فعالیت‌های ورزشی و به وجود آمدن ناهنجاری‌های قامتی، اسکلتی و بی‌علاقگی به برنامه‌های تربیت بدنی در بین دانش آموزان شده است. این پیامدها، زمینه اتلاف استعدادها، پتانسیل‌ها و منابع انسانی و مالی را فراهم می‌کند که باید مورد توجه ویژه قرار گیرد.

شکل ۱: الگوی جاری آموزش تربیت بدنی دانش آموزان در مدارس استثنائی

بحث و نتیجه گیری

بخش مهمی از فعالیت‌های مدارس در برنامه درسی آموزشی، مرتب با فعالیت‌های بدنی و تربیت بدنی است. با توجه به شرایط کنونی زندگی، توجه به فعالیت‌های تربیت بدنی یکی از وظایف اصلی نهاد آموزش و پرورش است. این مهم در مدارس دارای دانش‌آموزان نیاز ویژه (مدارس استثنایی) با توجه به سطح توانایی‌های مختلف دانش‌آموزان آن از اهمیت فزاینده‌تری برخوردار است. رویکرد نوینی که برای آموزش فعالیت‌های بدنی به دانش‌آموزان دارای نیاز ویژه مورد استفاده قرار می‌گیرد؛ تربیت بدنی مناسب‌سازی‌شده نام دارد. تربیت‌بدنی مناسب‌سازی شده، مدرسه محور است و مخاطبان آن دانش‌آموزان دوره‌ی ابتدایی و دبیرستان با نیازهای ویژه هستند. در این رویکرد شناخت وضعیت موجود مدارس مورد تأکید جهت برنامه‌ریزی مدرسه‌محور می‌باشد. از این رو در این پژوهش به بررسی وضعیت موجود تربیت بدنی در مدارس استثنایی کشور پرداختیم.

با توجه به روش‌شناسی پژوهش که به صورت نظریه‌برخواسته از داده استفاده شد و یافته‌ها در مدل اشتروس و کوربین بازنمایی شد. نتایج نشان داد که شرایط محوری در این پژوهش با توجه به مسئله اصلی پژوهش حول محوریت نگاه غیرتخصصی به برنامه درسی تربیت‌بدنی در مدارس استثنایی مورد سازماندهی قرار گرفت در این زمینه شاخص‌هایی چون ضعف در برنامه‌ریزی کلان درس تربیت بدنی، ضعف در برنامه‌درسی تربیت بدنی در مراکز استثنایی و ضعف در تخصص معلمان تربیت بدنی برای آموزش کودکان دارای نیاز ویژه در مدارس استثنایی مورد شناسایی قرار گرفت. در این زمینه با نگاه کل‌نگر می‌توان به این مهم دست یافت به عبارتی با توجه به مصاحبه‌ها برنامه ابلاغی تربیت بدنی و وضعیت موجود مدارس از طراحی نامتوازی برخوردار بوده و در میدان عمل نیز مجریان به صورت معیوب آن را اجرا می‌کنند برآیند آن نیز کسب ناقص برنامه درسی تربیت بدنی توسط دانش‌آموزان می‌باشد و این درس به اهداف خود در این مدارس نمی‌رسد، در این زمینه نیز با توجه به جست‌وجوی محققین پژوهشی در داخل و خارج کشور هم‌راستای این پژوهش انجام نگرفته بود ولی یافته‌های این قسمت از پژوهش با یافته‌های ضمنی پژوهش‌های گیبس^۱ و همکاران (۲۰۲۲)، هاوی^۲ و همکاران (۲۰۲۱) و کریک^۳ و همکاران (۲۰۲۱) است.

1. Gibbs

2. Howie

3. Kirk

موجبات علی نیز که مستقیماً به مقوله کانونی برنامه‌درسی تربیت بدنی در مدارس استثنایی می‌انجامد همان‌طور که در جدول ۲ ملاحظه می‌شود از چند مقوله اصلی تشکیل می‌شوند که شامل؛ چالش‌های زیرساختی موجود در مدارس استثنایی، چالش‌های دانشی و نگرشی معلمان در زمینه تربیت‌بدنی دانش-آموزان دارای نیاز ویژه و سطحی نگری درس تربیت بدنی در مدارس استثنایی است. در زمینه چالش-های زیرساختی موجود در مدارس عدم وجود فضای فیزیکی مناسب، نبود امکانات ورزشی مناسب دانش‌آموزان استثنایی و ناتوانی در ایجاد محیط امن برای دانش‌آموزان دارای نیاز ویژه مورد توجه بود. تحلیل کل‌نگر یافته‌ها در این بخش در این راستا تغییر رویکرد برنامه‌ریزی از مهندسی برنامه درسی تربیت بدنی به رویکردهای تربیتی و مشارکتی، توجه به مکانیزم‌های اشاعه مناسب برنامه طراحی شده و توجه به زیرساخت مدارس در زمینه تربیت بدنی ضروری می‌باشد. یافته‌های این بخش از پژوهش در راستای یافته‌های تورادو^۱ و همکاران (۲۰۲۲)، کوک^۲ و همکاران (۲۰۲۱) و کاسس^۳ (۲۰۱۷) است شرایط محیطی به عنوان عامل زمینه‌ای تربیت بدنی مراکز استثنایی شناخته شد. عوامل محیطی به عنوان عوامل همبافتی و بی‌واسطه در فرآیند تربیت بدنی نقش دارند به عبارت دیگر انسان جزئی از محیط اطراف خود است که در عین تأثیرگذاری بر آن، از آن تأثیر مستقیم می‌گیرد. در پژوهش حاضر مشارکت‌کنندگان به عواملی چون عوامل فرهنگی-اجتماعی در آموزش تربیت بدنی، عوامل سازمانی مؤثر در تربیت بدنی و عوامل آموزشی اشاره کردند. فرهنگ و زمینه اجتماعی در تمام برنامه‌های درسی فراگیران نقش داشته، این مهم برای فراگیران استثنایی با توجه به فرهنگی که در زمینه آموزش این فراگیران وجود دارد، نقش غالب‌تری در آموزش دارد. یافته‌ها در این بخش در راستای یافته‌های پژوهش-های برید^۴ و همکاران (۲۰۲۲)، یانگ^۵ و همکاران (۲۰۲۱) و رنیا^۶ و همکاران (۲۰۲۱) است. از نظر مشارکت‌کنندگان هر چند برنامه تربیت بدنی در مراکز استثنایی ناشی از موجبات علی و تحت تأثیر شرایط زمینه‌ای می‌باشد ولی در این اثنا نقش عاملیت انسانی و کنشگران را نباید نادیده گرفت. راهبردهایی که در مواجهه با برنامه درسی تربیت بدنی مورد توجه مشارکت‌کنندگان بود را می‌توان در چهار دسته؛ توجه به ارتباط‌گیری مناسب با فراگیران استثنایی و توجه به بُعد عاطفی در آموزش این

1. Torrado
2. Kok
3. Cassese
4. Baird
5. Yang
6. Reina

دانش آموزان، اعتقاد درونی همراه با التزام عملی معلمان در آموزش فراگیران دارای نیاز ویژه، به کارگیری روش‌های خلاق در تدریس تربیت بدنی و شبکه‌سازی در زمینه تربیت بدنی و آموزش آن و تعامل‌گرایی در نهادهای سازی تربیت بدنی فراگیران استثنایی است. یافته‌های این بخش از پژوهش در راستای یافته‌های استلتزر^۱ و همکاران (۲۰۲۲)، رسا^۲ (۲۰۲۱) و کریک و همکاران (۲۰۲۱) است.

با توجه به تحلیل مصاحبه‌ها سه عامل شبکه‌سازی مدرسه با عوامل مرتبط با آموزش تربیت بدنی به فراگیران استثنایی، به کارگیری مکانیزم‌های تشویقی و استفاده از نیازسنجی در ابعاد مختلف زمینه بهبود الگوی برنامه‌درسی تربیت بدنی فراگیران استثنایی را فراهم می‌آورد. از سویی برخی مؤلفه‌ها چون وجود چالش‌های زمینه‌ای - فرهنگی در زمینه برنامه درسی تربیت بدنی فراگیران دارای نیاز ویژه، وجود چالش‌های سازمانی در مدارس استثنایی و وجود چالش‌های رفتاری منجر به محدود کردن برنامه‌درسی تربیت بدنی دانش آموزان در مدارس استثنائی می‌شود. یافته‌های این بخش از پژوهش در راستای یافته‌های کورت^۳ و همکاران (۲۰۲۲)، رنیا و همکاران (۲۰۲۱) و گییس و همکاران (۲۰۲۲) است.

پیامدهای وضعیت جاری الگوی تربیت بدنی دانش آموزان در مدارس استثنائی، عدم پیشبرد برنامه‌های مرتبط با تربیت بدنی و فعالیت‌های ورزشی کودکان با نیازهای ویژه است که منجر به کاهش گرایش و علاقه دانش آموزان به فعالیت‌های ورزشی و به وجود آمدن ناهنجاری‌های قامتی، اسکلتی و بی‌علاقگی به برنامه‌های تربیت بدنی در بین دانش آموزان شده است.

به اعتقاد نگارنده برنامه‌درسی تربیت بدنی برای فراگیران دارای نیاز ویژه از برنامه‌های اساسی در آموزش این فراگیران است چرا که از یک سو زمینه سلامت بدنی فراگیران و بهبود ساختار بدنی آن‌ها را فراهم می‌آورد و از سوی دیگر منجر به بهبود اعتماد به نفس آن‌ها می‌شود، این برنامه به همان میزان که می‌تواند زمینه‌ساز تحول در آموزش فراگیران استثنایی باشد، به همان میزان نیز در خطر سهل انگاری و مسامحه قرار دارد. مسامحه و سهل انگاری که تنها با توجه به سطوح مختلف برنامه درسی و شکاف بین آن‌ها در میدان عمل قابل لمس و مشهود می‌باشد. در این پژوهش سعی کردیم هر چند به مقدار کم با به تصویر کشیدن برنامه درسی تربیت بدنی در میدان و بافت مراکز استثنایی از منظر کارگزاران دخیل در آن به شناسایی نقاط کور (نقاط سخت) این برنامه بپردازیم تا گامی کوچک در زمینه بهبود این برنامه برداریم.

1. Smeltzer

2. Ressa

3. Kurt

منابع و مآخذ

- جوان، م.؛ بدری آذرین، ی.؛ جعفری، س.؛ اکبری، ب. (۱۳۹۷). مقایسه دیدگاه معلمان تربیت بدنی و دانش آموزان درباره رفتار حمایت اجتماعی و مؤلفه های آن و اثربخشی کلاس های تربیت بدنی. فصلنامه پژوهش های فیزیولوژی و مدیریت در ورزش، ۱۰ (۲)، ۸۳-۹۹.
- حکیم، ع.؛ خاشعی، ن.؛ لطیفی، س.؛ دره قانیدی، ف. (۱۳۹۶). ارزیابی وضعیت جسمانی روزانه فعالیت در نوجوانان ۱۴ تا ۲۰ ساله اهواز در سال ۱۳۹۵. مجله پرستاری کودکان، ۳ (۳)، ۱-۸.
- دهقان، ر. (۱۴۰۰). تربیت بدنی مناسب سازی شده برای کودکان با آسیب بینایی در مدارس خاص یا کلاس های فراگیر، نشریه تعلیم و تربیت استثنایی، ۲۱ (۱۶۴)، ۳۳-۳۸. magiran.com/p.۲۳۸۷۷۱۰
- قهرمان شهرکی، م.؛ قدیری، ف.؛ بهرام، ع. (۱۳۹۸). تأثیر رویکرد معلم محور وجو تبحر گرا بر سطح فعالیت بدنی دانش آموزان دختر زیر ۸ سال. پژوهش در ورزش تربیتی، ۷ (۱۷)، ۱۰۱-۱۲۰.
- کاکاوند، ع. (۱۳۹۴). اثر تعدیل کنندگی کمال گرایی بر ارتباط بین فشار فرهنگی - اجتماعی و نارضایتی از تصویر بدن. فصلنامه روان شناسی کاربردی، ۹ (۲)، ۱۲۳-۱۳۹.
- ملیجی، م.؛ عسگری، ع.؛ نجف آقایی، م.؛ جوادی پور، م. (۱۳۹۷). مطالعه تطبیقی برنامه درسی دوره پیش دبستانی ایران و چند کشور منتخب از منظر درس تربیت بدنی، نشریه پژوهش در ورزش تربیتی، ۶ (۱۴)، ۲۷۷-۳۰۰.

Baddou, I., El Hamdouchi, A., El Harchaoui, I., Benjeddou, K., Saeid, N., Elmezibri, M., & Aguenau, H. (2018). Objectively measured physical activity and sedentary time among children and adolescents in Morocco: a cross-sectional study. *BioMed research international*, 20(7), 25-41.

Baird, A., Papachristou, E., Hassiotis, A., & Flouri, E. (2022). The role of physical environmental characteristics and intellectual disability in conducting problem trajectories across childhood: A population-based Cohort study. *Environmental Research*, 209(4), 112-137.

Behzadnia, B., Rezaei, F., & Salehi, M. (2022). A need-supportive teaching approach among students with intellectual disability in physical education. *Psychology of Sport and Exercise*, 60(8), 102-156.

Cassese, F. P., & Raiola, G. (2017). The importance of sport in disability management. *Sport Science*, 10(1), 7-11.

Cheon, S. H., Reeve, J., & Ntoumanis, N. (2018). A need-supportive intervention to help PE teachers enhance students' prosocial behavior and diminish antisocial behavior. *Psychology of Sport and Exercise*, 35(4), 74-88.

de Miranda, R. J. A. (2019). The Intellectual Disability Version of the very short form of the Physical Self-Inventory (PSI-VS-ID): validity and reliability of the Portuguese version.

Fitzgerald, H., Stride, A., & Drury, S. (2022). COVID-19, lockdown and (disability) sport. *Managing Sport and Leisure*, 27(1-2), 26-33.

Gibbs, V., Hudson, J., Hwang, Y. I. J., Arnold, S., Trollor, J., & Pellicano, E. (2021). Experiences of physical and sexual violence as reported by autistic adults without intellectual disability: Rate, gender patterns and clinical correlations. *Research in autism spectrum disorders*, 89(2), 101-136.

Gozhenko, A., Biryukov, V., Muszkiet, R., Zukow, W. (2018). Physiological basis of human longevity: the concept of a cascade of human aging mechanism. *Collegium antropologicum*, 42(2), 139-146.

Haegele, J., Zhu, X., & Davis, S. (2018). Barriers and facilitators of physical education participation for students with disabilities: an exploratory study. *International Journal of Inclusive Education*, 22(2), 130-141.

Hartman, E., Houwen, S., Scherder, E., & Visscher, C. (2010). On the relationship between motor performance and executive functioning in children with intellectual disabilities. *Journal of Intellectual Disability Research*, 54(5), 468-477.

Howie, V. A., Denman, D., Wilson, N. J., & Lewis, P. (2021). Standards for practice in intellectual and developmental disability nursing: A Delphi study. *Collegian*.

Kampasová, J., & Válková, H. (2021). Analysis of developmental trends in physical activity, BMI and muscles in children and adolescents with mild-to-moderate intellectual disability. *Heliyon*, 7(7), 24-36.

Kirk, T. N., Haegele, J. A., & McKay, C. (2021). Exploring dignity among elite athletes with disabilities during a sport-focused disability awareness program. *Sport, Education and Society*, 26(2), 148-160.

Kok, M., Kal, E., van Doodewaard, C., Savelsbergh, G., & van der Kamp, J. (2021). Tailoring explicit and implicit instruction methods to the verbal working memory capacity of students with special needs can benefit motor learning outcomes in physical education. *Learning and Individual Differences*, 89(4), 102-119.

Maher, C., Olds, T. S., Eisenmann, J. C., & Dollman, J. (2012). Screen time is more strongly associated than physical activity with overweight and obesity in 9-to 16-year-old Australians. *Acta Paediatrica*, 101(11), 1170-1174.

Malm, C., Jakobsson, J., & Isaksson, A. (2019). Physical activity and sports—real health benefits: a review with insight into the public health of Sweden. *Sports*, 7(5), 127.

Nesterchuk, N., Osipchuk, I. (2018). Teoretychne obgruntuvannya suchasnykh pidkhodiv do zastosuvannya fizychnoyi rehabilitatsiyi ditey z syndromom Dauna. Reabilitatsiyi ta fizkulturno-rekreatsiyi aspekty rozvytku lyudyny. 3, 60-65.

Orsega-Smith, E. M., Payne, L. L., Mowen, A. J., Ho, C. H., & Godbey, G. C. (2007). The role of social support and self-efficacy in shaping the leisure time physical activity of older adults. *Journal of Leisure research*, 39(4), 705-727.

Reina, R., Haegele, J. A., Pérez-Torralba, A., Carbonell-Hernández, L., & Roldan, A. (2021). The influence of a teacher-designed and implemented disability awareness programme on the attitudes of students toward inclusion. *European Physical Education Review*, 27(4), 837-853.

Ressa, T. (2021). Chrono-curriculum and the miseducation of American disabled students. *International Journal of Educational Research*, 110(3), 101-123.

Rintala, P., & Loovis, E. M. (2013). Measuring motor skills in Finnish children with intellectual disabilities. *Perceptual and motor skills*, 116(1), 294-303.

Riso, E. M., Kull, M., Mooses, K., Hannus, A., & Jürimäe, J. (2016). Objectively measured physical activity levels and sedentary time in 7–9-year-old Estonian schoolchildren: independent associations with body composition parameters. *BMC Public Health*, 16(1), 1-10.

Savliuk, S., Kashuba, V., Romanova, V., Afanasiev, S., Goncharova, N., Grygus, I., ... & Panchuk, A. (2020). Implementation of the Algorithm for Corrective and Preventive Measures in the Process of Adaptive Physical Education of Pupils with Special Needs. *Teoriâ Ta Metodika Fizičnogo Vihovannâ*, 20(1), 4-11.

Sydoruk, I., Grygus, I., Podolianchuk, I., Ostrowska, M., Napierała, M., Hagner-Derengowska, M., ... & Skalski, D. (2021). Adaptive physical education for children with Down syndrome. *Journal of Physical Education and Sport*, 21(4), 2790-2795.

Torrado, J. C., Jaccheri, L., Pelagatti, S., & Wold, I. (2022). HikePal: A Mobile Exergame to Motivate People with Intellectual Disabilities to do Outdoor Physical Activities. *Entertainment Computing*, 100477.

Wang, L. (2019). Perspectives of students with special needs on inclusion in general physical education: A social-relational model of disability. *Adapted Physical Activity Quarterly*, 36(2), 242-263.

Yang, W., Wong, S. H. S., Sum, R. K. W., & Sit, C. H. P. (2021). The association between physical activity and mental health in children with special educational needs: A systematic review. *Preventive medicine reports*, 23, 101-119.